

Het nieuwe beeld van Alexander de Grote

1. DE BRONNEN

Over Alexander zijn we relatief goed ingelicht, maar het bronnenmateriaal is berucht onevenwichtig. Om te beginnen is het praktisch uitsluitend Grieks en daarmee per definitie eenzijdig. Verder dateren deze teksten grotendeels van ver na Alexanders tijd. Onze literaire bronnen (Diodorus, Curtius Rufus, Plutarchus, Arrianus en Justinus) zijn drie tot vijf eeuwen na Alexander geschreven, maar gaan terug op werken van tijdgenoten van Alexander die, op spaarzame fragmenten na, voor ons verloren zijn. Drie auteurs moeten het meeste hebben bijgedragen aan de latere historiografie: Kleitarchos van Alexandrië, die tegen 300 v.C. een groot en populair werk over Alexanders expeditie schreef dat de basis vormt van de zogenaamde Vulgaat-traditie (bij Diodorus, Curtius Rufus, Justinus en gedeeltelijk bij Plutarchus); Ptolemaios, de eerste koning van de naar hem genoemde Egyptische dynastie, die onder Alexander als officier carrière gemaakt had en een sterk op militaire zaken gerichte geschiedenis schreef; en Aristoboulos van Kassandreia, ingenieur in Alexanders leger, die op hoge leeftijd een geschiedenis van Alexander schreef met het nadrukkelijke oogmerk hem tegen 'laster' te beschermen.

Over deze primaire literaire bronnen kunnen we ons maar met moeite een oordeel vormen, gezien de geringe aantallen fragmenten en testimonia die tot onze beschikking staan. Zeker is dat al bij Alexanders leven positieve en negatieve waarderungen zijn opgekomen en dat legende- en mythetvorming vroeg begonnen zijn. Zo ontstond in het begin van de derde eeuw v.C. in Alexandrië het werk van Pseudo-Kallisthenes, beter bekend als de Alexanderroman, een in de loop van de tijd nog uitdijend corpus van populaire verhalen met veel sprookjesachtige en fantastische elementen. In de meer officiële historiografie staan, enigszins vereenvoudigd, twee tradities centraal: de al genoemde 'Vulgaat' die op Kleitarchos teruggaat, en de meer 'zakelijke' geschiedenis van Ptolemaios en Aristoboulos. Arrianus' *Geschiedenis van Alexanders expeditie*, geschreven rond 130 n.C., beroept zich nadrukkelijk op die beide auteurs en geldt algemeen als de meest informatieve bron die we bezitten. Lange tijd hebben moderne historici zich dan ook allereerst op Arrianus verlaten, maar de laatste jaren is hierin een zekere kentering opgetreden. Zo beseffen we meer dan vroeger hoe ook het werk van Arrianus een gladgestreken versie is waarin het propagandistische element duidelijk aanwezig is. Tegelijk heeft men meer oog gekregen voor de vele negatieve kanten van Alexanders persoon en zijn optreden. Een herwaardering van de 'Vulgaat'-traditie, ook in het werk van Curtius Rufus, hoezeer daarin ook retorische en anachronistische elementen het beeld kunnen vertroebelen, is het gevolg. Waar andere bronnen – inscripties, munten, archeologisch materiaal – uit Alexanders eigen tijd in feite relatief schaars en dikwijls problematisch zijn, blijft het Alexander-onderzoek zo

toch vooral aan de klassieke literatuur de laatste decennia beduidend toe

2. DE MACEDONISCHE ACHTERGROND

Het Macedonië van Alexander was een intern verdeeld, betrekkelijk stammen bedreigd gebied een een de Macedonische legervergadering fenomeen – begon hij onmiddellijk machtsvorming. Omkoping van huwelijken, bijna jaarlijkse veldtochten, de vestiging van een Macedonisch drukken, die opgewassen zou zijn Thebe of welke hegemoniale stad vestigen over die burenen en, als de van het Perzische Voor-Azië. Wein Philippos II van Macedonië. In iets macht, was Philippos voorzitter van en Thraciërs schatplichtig gemaakt overwinning bij Chaironeia in 338 v.C., werd hij vermoord.³

De erfenis van Philippos bestond beroepsleger op nationale grondslag koning. In 334 v.C. telde het in tot er respectievelijk 15 000 en 2000 bestond uit de zware phalanx-reg

- 1 Voor korte overzichten van de bronnen: *Alexander the Great in fact and fiction* (Oxford 2003) 7-16; I. Worthington, *Alexander the Great* (Leiden 2003) 3-2; *The lost histories of Alexander the Great* (Parijs 1984). Algemeen: N.G.L. Hammond, *Sources for Alexander the Great* (Cambridge 1969); J.E. Atkinson, *A common history of Alexander the Great* (Amsterdam 1980); *Books 5-7.2 of Arrian's History of Alexander*, 2 dl. (Oxford 1998).
- 2 J.R. Ellis, *Philip II and Macedonian imperialism* (Princeton 1990); I.
- 3 Voor Philippos hierboven, n. 2. De beroemde met hun rijke en artistiek hoogontwikkelde v.C. en waren ongetwijfeld koninklijke omstreken; vgl. M. Andronikos, *Vergina: the great tumulus. An archaeological guide* (Thebes 1997). Voor het leger van Philippos en Alexander: *Philip II and Alexander the Great*, 359-362 van Philippos, 111-162.

toch vooral aan de klassieke literaire bronnen gebonden, zij het dat ons inzicht daarin de laatste decennia beduidend toegenomen is.¹

2. DE MACEDONISCHE ACHTERGROND; PHILIPPOS

Het Macedonië van Alexander was de schepping van zijn vader Philippos, die van een intern verdeeld, betrekkelijk achterlijk en door Griekse stadstaten en Illyrische stammen bedreigd gebied een eenheid smeedde.² In 360 tot koning uitgeroepen door de Macedonische legervergadering – op zichzelf een archaisch, zo niet ‘homerisch’ fenomeen – begon hij onmiddellijk aan een consequente politiek van Macedonische machtsvorming. Omkoping van barbaarse stammen of Griekse staatslieden, politieke huwelijken, bijna jaarlijkse veldtochten – het moest allemaal dienen tot dat ene doel: de vestiging van een Macedonische monarchie die interne tegenstellingen kon onderdrukken, die opgewassen zou zijn tegen de barbaren van de Balkan en tegen Athene, Thebe of welke hegemoniale stadstaat dan ook, en die op haar beurt haar macht zou vestigen over die burens en, als de goden dat niet tegenwerkten, over een groot deel van het Perzische Voor-Azië. Weinige vorsten zullen zo in hun opzet geslaagd zijn als Philippos II van Macedonië. In iets meer dan twintig jaar was Macedonië een militaire macht, was Philippos voorzitter van de Thessalische Bond geworden, had hij Illyriërs en Thraciërs schatplichtig gemaakt, waren de Griekse stadstaten uiteindelijk na zijn overwinning bij Chaironeia in 338 v.C. tot een bond onder zijn leiding samengegaan en kon hij de voorhoede van een expeditieleger naar Klein-Azië sturen. Toen, in 336 v.C., werd hij vermoord.³

De erfenis van Philippos bestond in de eerste plaats uit zijn leger.⁴ Dat was een beroepsleger op nationale grondslag: Macedoniërs voor vele jaren in dienst van hun koning. In 334 v.C. telde het in totaal 27 000 man infanterie en 3000 ruiters, waarvan er respectievelijk 15 000 en 2000 met Alexander mee zouden gaan. De infanterie bestond uit de zware phalanx-regimenten, uitgerust met *sarissai* of pieken van vijf

¹ Voor korte overzichten van de bronnen: A.B. Bosworth, in A.B. Bosworth & E. Baynham ed., *Alexander the Great in fact and fiction* (Oxford 2000) 1–22; idem in I. Worthington ed., *Alexander the Great. A reader* (Londen 2003) 7–16; I. Worthington *ibid.*, 1–6; E. Baynham in J. Roisman ed., *Brill's Companion to Alexander the Great* (Leiden 2003) 3–29. Uitvoeriger voor de tijdgenoten van Alexander: L. Pearson, *The lost histories of Alexander the Great* (Londen 1960); L. Pédech, *Historiens compagnons d'Alexandre* (Parijs 1984). Algemeen: N.G.L. Hammond, *Three historians of Alexander the Great* (Cambridge 1983); idem, *Sources for Alexander the Great* (Cambridge 1993); A.B. Bosworth, *From Arrian to Alexander. Studies in historical interpretation* (Oxford 1988). Voorts: J.R. Hamilton, *Plutarch, Alexander: a commentary* (Oxford 1969); J.E. Atkinson, *A commentary on Quintus Curtius Rufus' Historia Alexandri Magni, Books 3–4* (Amsterdam 1980); *Books 5–7.2* (Amsterdam 1994); A.B. Bosworth, *A historical commentary on Arrian's History of Alexander*, 2 dl. (Oxford 1980–1995); E. Baynham, *The unique history of Quintus Curtius Rufus* (Ann Arbor 1998).

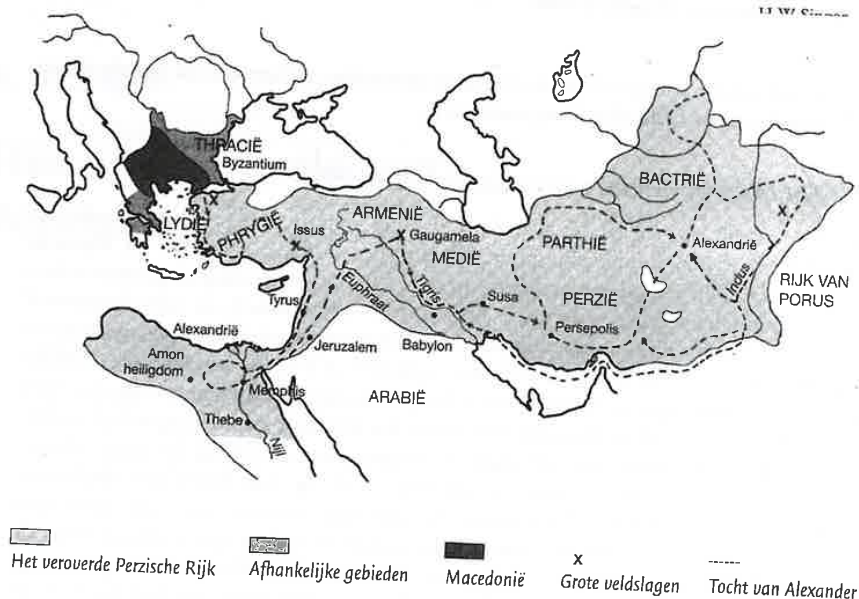
² J.R. Ellis, *Philip II and Macedonian imperialism* (Londen 1976); E.N. Borza, *In the shadow of Olympus: the emergence of Macedon* (Princeton 1990); N.G.L. Hammond, *Philip of Macedon* (Londen 1994).

³ Voor Philippos hierboven, n. 2. De beroemde graven van Vergina in Macedonië, naast het oude Aigai, met hun rijke en artistiek hoogontwikkelde grafgraven dateren van het laatst van de vierde eeuw v.C. en waren ongetwijfeld koninklijke tomben, maar of Philippos erin was bijgezet, blijft nog altijd omstreken; vgl. M. Andronikos, *Vergina: the royal tombs* (Athene 1984); S. Drougou e.a., *Vergina. The great tumult. An archaeological guide* (Thessaloniki 1996).

⁴ Voor het leger van Philippos en Alexander zie J.R. Ashley, *The Macedonian empire: the era of warfare under Philip II and Alexander the Great, 359–323 B.C.* (Jefferson N.C. 1998) 22–54; en voor de campagnes van Philippos, 111–162.

nateriaal is berucht
ks en daarmee per
na Alexanders tijd.
rianus en Justinus)
ug op werken van
ons verloren zijn.
tere historiografie:
opulair werk over
de Vulgaat-traditie
us); Ptolemaios, de
e onder Alexander
richte geschiedenis
leger, die op hoge
ijke oogmerk hem

noeite een oordeel
tot onze beschik-
ieve waarderungen
zijn. Zo ontstond
pseudo-Kallisthenes,
ig uitdijend corpus
elementen. In de
adities centraal: de
kelijke' geschiede-
xanders expeditie,
e auteurs en geldt
I hebben moderne
ste jaren is hierin
eger hoe ook het
ndistische element
de vele negatieve
ring van de 'Vul-
ook retorische en
evolg. Waar andere
nders eigen tijd in
der-onderzoek zo

Rijk van Alexander de Grote

Bron: Een kennismaking met de oude wereld, L. de Blois en R.J. van der Spek. (Uitgeverij Coutinho).

tot zes meter, die met beide handen gehanteerd moesten worden, wat het dragen van slechts een klein schild aan de linkerarm mogelijk maakte. Op vlak terrein en in hechte formatie was een Macedonische phalanx met zijn woud van speerpunten in een frontale aanval nauwelijks te weerstaan, maar in de flanken en op oneffen terrein was ze wel degelijk kwetsbaar. Een elitekorps van 3000 *Hypaspistai* was misschien op identieke wijze bewapend, of mogelijk op de wijze van Griekse hoplieten uitgerust met grotere schilden en kortere speren. De cavalerie bestond uit zware ruitery, voorzien van stootlansen en dus gericht op een gevecht van nabij, anders dan de normale Griekse ruitery die meestal niet voor frontale aanvallen werd ingezet. Bij Chaironeia was het de toen 18-jarige Alexander die aan het hoofd van de Macedonische cavalerie het Thebaanse eliteregiment in de pan hakte. De ruitery werd gelicht uit de rijkere landbezitters, de infanterie uit de boerenstand. Dat ze permanent in dienst waren en betaald werden, was mogelijk geworden nadat Philippos de goudmijnen van Pangaion ten oosten van Macedonië in bezit gekregen had. Al lang was in de Griekse oorlogvoering een verschuiving aan de gang naar professionalisme, maar Philippos wist dit met een zeker nationaal gevoel te combineren. Zijn militaire successen kunnen dat laatste alleen maar versterkt hebben.

Philippos' leger was de modernste oorlogsmachine van zijn tijd. Drillen en exerceren waren een vast bestanddeel van de training en belegering werd tot een nieuwe en hoogst effectieve techniek, met stormrammen, catapulten en steenwerpers. De Macedonische adel leverde het officierskorps en de koning zelf gaf het voorbeeld op het slagveld: persoonlijke moed en bekwaamheid in het gevecht golden zwaar in deze 'ridderlijke' wereld. Philippos zelf was tenslotte met littekens overdekt en verloor één oog door een pijlschot, maar Alexander zou in persoonlijke bravoure en het aantal opgelopen verwondingen zijn vader nog overtreffen. In Macedonië heetten

de rijkere landheren r
officiële benaming van
de phalanx-troepen.⁵
voed, terwijl een zever
koning persoonlijk ter
daarbij hand in hand,
garanties voor de loya
oorlogvoeren en van e
en aanzien, dus ook v
macht en invloed en s
koningshuis.⁶

Philippos verwierf een
Alleen de Perzische n
overtreffen prikkelen. I
status als uitverkorene v
over een *isotheos* of 'go
het einde van zijn leve
wereld uitgestegen dat
omschreven kon worde
zijn leven hier en daar
zijn vader nog willen o

3. DE JONGE ALEX

Vanzelfsprekend kreeg
nadruk op fysieke traini
heeft hij zijn hele leve
vader op z'n minst moe
wijzer Leonidas, een lief
dan waren er natuurlijk
prins opgevoed werden
den. Toen hij veertien wa
verder onderwijs in gec
toen al klassieke Griekse
en een kopie van de Iliad
werk van andere dichter
maal in Azië zou hij beve
het moeilijk vast te stelle
werkelijk ging. Maar buit

⁵ Strikt genomen bestond e
werden door de koning ge
a.w. [zie: n. 1], 25), maar in c
nl. het bezit van paarden, g

⁶ Algemeen over deze Mace
van 'homerisch' heldendon
I. Worthington in Roisman

⁷ Perzische voorbeelden: D. F
1971); E.A. Fredricksmeier

de rijkere landheren nog de *hetairoi* of 'metgezellen' van de koning. *Hetairoi* werd de officiële benaming van de zware ruitery, *pezhetairoi* of 'metgezellen-te-voet' die van de phalanx-troepen.⁵ Jonge zonen van de elite werden aan het hof als pages opgevoed, terwijl een zevental oudere uitverkorenen als *sômatophylakes* of lijfwachten de koning persoonlijk ter zijde stonden. Eerbewijzen en realistisch wantrouwen gingen daarbij hand in hand, want de jonge 'adelborsten' waren even zoveel gijzelaars en garanties voor de loyaliteit van hun familieleden. Het was een wereld van jagen en oorlogvoeren en van eindeloze drinkgelagen, van een permanente competitie om eer en aanzien, dus ook van vetes en intriges. Families en facties manoeuvreerden om macht en invloed en samenzweringen en moorden tekenden de geschiedenis van het koningshuis.⁶

Philippos verwierf een macht waarvoor in de Griekse wereld geen parallel bestond. Alleen de Perzische monarchie kon als voorbeeld dienen – en misschien nog tot overtreffen prikkelen. Hoewel geen god, bezat de koning van het Perzische rijk een status als uitverkorene van de goden en speciaal van Ahoera Mazda die Griekse ideeën over een *isotheos* of 'gode gelijke' nabij kwam. In elk geval was Philippos' macht tegen het einde van zijn leven zo ver boven elke traditionele machtspositie in de Griekse wereld uitgestegen dat hij naar Griekse begrippen alleen in termen van goddelijkheid omschreven kon worden. Dat verklaart waarschijnlijk dat Philippos' standbeeld al bij zijn leven hier en daar in een tempel verscheen. Ook in dat opzicht zou Alexander zijn vader nog willen overtroeven.⁷

3. DE JONGE ALEXANDER

Vanzelfsprekend kreeg Alexander de opvoeding van een Macedonische prins, met nadruk op fysieke training, omgang met wapens en jagen. Met zijn moeder Olympias, heeft hij zijn hele leven een innige band onderhouden, terwijl de relatie met zijn vader op z'n minst moeizaam was. Vormende invloed op hem had verder zijn onderwijzer Leonidas, een liefhebber van Spartaanse hardings- en ontberingspraktijken. En dan waren er natuurlijk de *syntrophoi*: pages van Alexanders leeftijd die samen met de prins opgevoed werden en van wie er één, Hephaistion, zijn boezemvriend zou worden. Toen hij veertien was ontbood zijn vader de beroemde Aristoteles naar Pella voor verder onderwijs in geometrie of planimetrie, zoölogie, retorica en filosofie en de toen al klassieke Griekse schrijvers. Alexanders liefde voor Homerus was alom bekend en een kopie van de Ilias zou hem steeds vergezellen; verder kende hij veel van het werk van andere dichters en de grote tragici, speciaal Euripides, uit het hoofd. Eenmaal in Azië zou hij bevolen hebben hem nog meer boeken na te zenden. Toch blijft het moeilijk vast te stellen hoever de invloed van Aristoteles of van al die literatuur werkelijk ging. Maar buiten kijf staat dat homerische noties van persoonlijke moed en

⁵ Strikt genomen bestond er geen Macedonische adel in de zin van een geboortestand: de *Hetairoi* werden door de koning gekozen op grond van hun verdiensten (N.G.L. Hammond in Worthington, a.w. [zie: n. 1], 25), maar in de praktijk moet het altijd om lieden met een zeker minimum aan welstand, nl. het bezit van paarden, gegaan zijn.

⁶ Algemeen over deze Macedonische achtergrond en de sfeer van samenzweringen en verheerlijking van 'homerisch' heldendom en eergevoel: E. Badian in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 50 e.v.; I. Worthington in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 69-96; W. Heckel, *ibid.* 197-208.

⁷ Perzische voorbeelden: D. Kienast, *Philip II von Makedonien und das Reich der Achaimeniden* (München 1971); E.A. Fredricksmeyer in Worthington, a.w. (zie: n. 1) 59-61.

kwaliteit (*aretê*), van eer (*timê*) en roem (*kudos*), zijn denken in hoge mate bepaalden. Net als zovele homerische helden stamde Alexander van heroën en uiteindelijk van de goden af: Herakles gold als een voorvader van vaderskant uit Argos (net als Perseus overigens), terwijl Achilles en de Trojaanse Andromache voorouders van zijn moeder heetten – namen die ontzag afdwongen en de prins in elk geval tot overtreffen van die voorbeelden inspireerden.

Alexander was zestien, toen hij bij afwezigheid van zijn vader een strafexpeditie tegen de Illyriërs leidde en daarmee zijn kunnen bij het leger bewees; twee jaar later speelde hij een hoofdrol op het slagveld van Chaironeia. Wat voor een jongeman hij was, valt niet precies te zeggen, maar anecdotes over zijn nieuwsgierigheid naar de stand van zaken in het Perzische Rijk of over zijn doortastend optreden, of het nu ging om opstandige Illyriërs of om het temmen van zijn paard Boukephalos, suggereren een vroegrijpe persoonlijkheid. Qua uiterlijk beantwoordde hij vermoedelijk niet helemaal aan het Griekse schoonheidsideaal, want zijn nek was enigszins scheef, waardoor hij, ook tamelijk klein, zijn hoofd steeds een stukje naar links en omhoog draaide. Zo werd hij ook uitgebeeld en het zou de stereotiepe pose worden in de portretten van vele hellenistische koningen na hem, waarbij de omhoog gerichte blik het gezicht iets geëxalteerd gaf dat goed paste in de nieuwe ideologie van een vergoddelijkt koningschap. Zijn haar was halflang en midden op het voorhoofd in twee lokken gespleten, een karakteristieke trek in bijna al zijn portretten. Alexander is steeds baardloos gebleven, brak daarmee een traditie af en begon een nieuwe, want ook dat werd de regel voor de latere koningen (en Romeinse keizers tot Hadrianus). Naar de reden kan men slechts gissen, maar het ligt voor de hand te denken aan een identificatie met Achilles: die held werd in de vaasschilderkunst van die tijd vrijwel altijd als baardeloze jongeling weergegeven. Misschien mag men ook veronderstellen dat Alexander zelfs in zijn uiterlijk zich wilde onderscheiden van zijn formidabele vader Philippos.⁸

Of Alexander iets met de moord op Philippos te maken had werd in de Oudheid al geopperd, maar blijft onbewijsbaar, al heeft hij de schijn tegen zich.⁹ Zeker is dat zijn moeder, die in 337 v.C. vlak na Philippos' zevende huwelijk, ditmaal met de Macedonische Kleopatra, het hof verlaten had en na de moord terugkeerde, de dood van haar echtgenoot niet betreurde. Alexander, twintig jaar oud, werd onmiddellijk als opvolger erkend, met voorbijgaan van zijn zwakzinnige oudere halfbroer Arrhidaïos. Een reeks executies moest zijn positie veiligstellen. Kleopatra werd met haar pasgeboren kind door Olympias omgebracht, nadat haar machtige oom Attalos, die zich al bij de voorhoede in Klein-Azië bevond, op bevel van Alexander uit de weg was geruimd. Diepe indruk op de tijdgenoten maakte de jonge koning door onmiddellijk zijn gezag in Griekenland en op de Balkan te vestigen: van een campagne tegen Triballiërs en Illyriërs keerde hij op het bericht van de afval van Thebe en Athene in 335 v.C. in ijlmarsen naar Griekenland terug, nam Thebe stormenderhand in en verkocht de overlevende bewoners in slavernij, waarna Athene zich ijlings onderwierp en gespaard bleef. Daarna, nog maar 22 jaar oud, kon hij in het voorjaar van 334 v.C. aan de Grote Expeditie beginnen.

8 Alexanders jeugd en verhouding tot zijn vader: I. Worthington in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 69-98; voor zijn portretten zie A. Stewart, *Faces of power: Alexander's image and hellenistic politics* (Berkeley 1993); idem, in: Roisman, a.w. (zie: n. 1) 31-66; voorts praktisch alle Alexanderbiografieën.

9 Alexander betrokken bij de moord: E. Badian, 'The death of Philip II', *Phoenix* 17 (1963) 244-250; idem in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 54.

Alexanders maatregelen aan de Macedonische macedonische liet Alexander als gevolmachtigde pas onderworpen Griekse gezelden de koning op zijn voor de jonge vorst zouden tijd te elimineren.¹⁰ Tevens achter, om op haar beurt te houden op Antipatros die zijn aanhangers van Parmenion al naar Klein-Azië was over met Philotas en Nikanor, zijn ruiters en de *Hypaspistai*.¹¹ een hoofdrol. Rond de koning Leonnatos en Kleitos, de bevoorrechte.¹² In de loop van de expeditie de invloed van de beide eerheren. In het voorjaar van 334 brak Alexander de Hellespont te trekken. Trans Alexander ruim 30 000 man al aanwezige voorhoede levende infanterie en 6000 aan cavalerie daarvan bestond uit de 9000 3000 *Hypaspistai* en 2000 Macedonische Thessalische ruiters en 7000 rijke rol; verder waren er Griekse stammen van de Balkan. macedonische manschappen, Grieken, Macedonische gevoegd.¹³ Niet ten onrechte een demografische aderlating nooit meer de kracht heeft gekend. De oorlog tegen Perzië was straffen voor hun wandaden, de akropolis van Athene door was een acceptabel politiek nederlaag, alderminst in strijd met Philippos.

10 Vgl. E. Badian in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 10-11; Lynkestis, schoonzoon van Antipatros, die in 333 v.C. van verraad bezocht werd, werd door Alexander zogenoemde samenzwering van de ruiters, ook W. Heckel in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 10-11.

11 W. Heckel in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 10-11.

12 Ibidem, 203-204.

13 Voor overzichten van het leger van Alexander in de loop van de expeditie zie: A. B. Bosworth, *Alexander the Great* (Cambridge 1988) 259-271; A. B. Bosworth, *Alexander the Great and the logistics* (Cambridge 1988) 266-271.

Alexanders maatregelen aan het begin van de veldtocht moet men zien in het licht van de Macedonische machtsverhoudingen. Antipatros, één van zijn vaders generaals, liet Alexander als gevolmachtigde in Europa achter, om te waken over Macedonië en de pas onderworpen Griekse stadstaten. Familieleden en vrienden van Antipatros vergezelden de koning op zijn expeditie, praktisch zeker omdat ze zo minder gevaarlijk voor de jonge vorst zouden zijn, of om hem de mogelijkheid te geven ze te gelegener tijd te elimineren.¹⁰ Tevens liet Alexander zijn moeder Olympias als een soort regentes achter, om op haar beurt te waken over de belangen van haar zoon en een oog te houden op Antipatros die zij haatte. Een tweede factie kan men herkennen in familie en aanhangers van Parmenion, de opperbevelhebber onder Philippos, die in 336 v.C. al naar Klein-Azië was overgestoken. Dit moet een invloedrijke groep geweest zijn, met Philotas en Nikanor, zijn zonen, als bevelhebbers van respectievelijk de *Hetairoi*-ruiterij en de *Hypaspistai*.¹¹ In de eerste jaren speelden deze mannen onder Alexander een hoofdrol. Rond de koning tenslotte stonden jeugdvrienden als Hephaistion, Leonnatos en Kleitos, de bevelhebber van het Koninklijke Eskadron van de cavalerie.¹² In de loop van de expeditie zouden sterfgevallen, executies en overplaatsingen de invloed van de beide eerste groepen sterk doen afnemen.

In het voorjaar van 334 brak het leger uit Macedonië op om langs de kust naar de Hellespont te trekken. Transport- en oorlogsschepen voeren langs zij. In totaal bracht Alexander ruim 30 000 man infanterie en 5000 ruiters naar Azië; samen met de daar al aanwezige voorhoede leverde dit een troepenmacht op van meer dan 40 000 man infanterie en 6000 aan cavalerie, een voor Griekse begrippen enorm leger. De kern daarvan bestond uit de 9000 man van de zes Macedonische phalanx-regimenten, de 3000 *Hypaspistai* en 2000 Macedonische zware ruiters; daarnaast speelden bijna 2000 Thessalische ruiters en 7000 Griekse hoplieten uit de steden van de Bond een belangrijke rol; verder waren er Griekse huurlingen, lichte ruiterij en lichte infanterie uit de stammen van de Balkan. In de loop van de expeditie zouden daar nog duizenden manschappen, Grieken, Macedoniërs en later ook Iraanse troepen, aan worden toegevoegd.¹³ Niet ten onrechte heeft men wel beweerd dat Alexanders onderneming een demografische aderlating van Macedonië betekende en dat het land na Alexander nooit meer de kracht heeft kunnen opbrengen die het tot 334 v.C. bezat.¹⁴

De oorlog tegen Perzië was door Philippos begonnen onder de leus de Perzen te straffen voor hun wandaden, en wel speciaal voor het verwoesten van de tempels op de akropolis van Athene door Xerxes in 480, bijna anderhalve eeuw geleden. Wraak was een acceptabel politiek motief in het Griekenland van die dagen – en bovendien allerm minst in strijd met Philippos' ambities. Eraan verwant was de belofte de Griekse

10 Vgl. E. Badian in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 54-62 (speciaal over het lot van Alexandros van Lynkestis, schoonzoon van Antipatros en een van Alexanders hogere officieren, totdat hij in Klein-Azië in 333 v.C. van verraad beschuldigd en gevangengezet werd, om in 330 in samenhang met de zogenaamde samenzwering van Philotas geëxecuteerd te worden); voor de verschillende facties zie ook W. Heckel in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 200-208.

11 W. Heckel in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 202-203.

12 Ibidem, 203-204.

13 Voor overzichten van het leger van Alexander, de verschillende troepenonderdelen, de verliezen en de versterkingen in de loop van de jaren, zie A.B. Bosworth, *Conquest and empire: the reign of Alexander the Great* (Cambridge 1988) 259-277; Ashley, a.w. (zie: n. 4) 22-54; voor de logistiek speciaal D.W. Engels, *Alexander the Great and the logistics of the Macedonian army* (Berkeley 1978).

14 Bosworth, a.w. (zie: n. 13) 266-268.

steden in Klein-Azië te bevrijden, zoals eertijds ook Athene ze bevrijd had, waarna zij door onderlinge Griekse oorlogen toch weer onder Perzisch gezag geraakt waren. Die slogan zal met meer scepsis zijn aangehoord, omdat zo'n 'bevrijding' in veler ogen een onderwerping aan een nieuwe meester moest betekenen. Maar de agressor moest zich van leuzen bedienen en die sloten aan bij wat al lang in de Griekse wereld verkondigd werd. Volgens velen was een 'algemene vrede' onder de Grieken noodzakelijk, en zou die vrede vanzelfsprekend gepaard moeten gaan met oorlog tegen niet-Grieken, allereerst het Perzische Rijk. Dat het zwak was, hadden de Atheners en de expeditie van de Tienduizend, beschreven door Xenophon, aangetoond en Klein-Azië lag in deze visie voor Griekse kolonisten voor het grijpen. Zulke ideeën, door de Athener Isokrates met een beroep op Philippos aan de man gebracht, hingen om zo te zeggen in de lucht en Alexander, door Aristoteles aangespoord voor de Grieken een 'leider' en voor de barbaren een 'meester' te zijn, maakte ze tot de zijne. Ze verhulden voorlopig zijn eigenlijke doel: méér nog te bereiken dan wat zijn vader beoogd had en heel 'Azië' te veroveren.¹⁵

Aan de Hellespont bracht Alexander offers aan Zeus, Athena en Herakles, goden die de krijgskansen bepaalden. Toen zijn schip als eerste de Anatolische kust naderde slingerde hij symbolisch een lans naar het strand: een tweede Protesilaos was hij nu, de legendarische held die op dezelfde wijze de Trojaanse Oorlog geopend had. Type-rend genoeg bezocht hij met Hephaistion vervolgens de ruïnes van Troje of wat men daarvoor hield en brachten zij offers op de graven van Achilles en Patroklos; uit de tempel van Athena Ilias werd hem een schild, wijgeschenk uit die oorlog, naar men zei, gegeven om hem te beschermen in deze nieuwe 'Trojaanse Oorlog'. Want al sinds Herodotos had men de oorlog tegen de Trojanen als het eerste conflict tussen 'Europa' en 'Azië' beschouwd en de strijd tegen de Perzen als de natuurlijke voortzetting daarvan gezien.¹⁶ Verder waren al die homerische reminiscenties niet louter propaganda of megalomanie, maar riepen ze de voorbeelden en maatstaven op waarmee de Macedoniërs hun officieren en hun koningen gewend waren te beoordelen. Zoals Achilles, zo zou ook Alexander bewijzen 'de beste der Achaeërs' te zijn.¹⁷

4. DE VEROVERAAR UIT HET WESTEN

Wie Griekenland en Macedonië met hun twee à drie miljoen inwoners met het Perzische wereldrijk van tegen de dertig miljoen vergelijkt, zou kunnen menen dat David de strijd met Goliath begon. Maar dat beeld is misleidend, alleen al door de zeer hoge participatie van de vrije bevolking in de oorlogvoering in de Grieks-Macedonische wereld. Daarentegen was de bevolking van Egypte en grote delen van Voor-Azië praktisch gedemilitariseerd, gevolg van de opkomst van sterke koninkrijken en daarna van supranationale staten. Daarin was het militaire apparaat beperkt tot staande legers

15 Voor de rol van panhelleense propaganda in de aanval op het Perzische Rijk, zie M. Flower in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 96-135.

16 Over de doeleinden van Alexander bij zijn oversteek naar Azië en die van Philippos twee jaar eerder heeft men veel getwist; m.i. overtuigend: E.A. Fredricksmeyer in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 136-166 en in Worthington, a.w. (zie: n. 1) 54-65 (Philippos wilde uiteindelijk het Perzische Rijk veroveren en Alexander streefde vanaf het begin van zijn expeditie naar de heerschappij over heel 'Azië').

17 Vgl. voor deze 'homerische' noties in Macedonië en het 'naleven' daarvan door Alexander: E.D. Carney in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 275-285.

van relatief kleine omvang of de milities van boeren. De laatste overigens militair v. die van de beschaving. Ten en stammen van Grieken. grotere bedreiging vormde. Het Perzische Rijk was h Nabije Oosten. De misluk de grenzen van zijn mach de Griekse hoplietenphalar kwam het leger van de Gro terij, vanouds de kracht van oosten van Babylonië, en v tiek of militair verval was e Egypte na een lange perio nam de Griekse invloed in sterk toe. Maar dat neemt Griekse en misschien nog r hun door Ahoera Mazda ook voor de tragische koni Het beeld van Darius III is l se bronnen, speciaal Arrian of tactisch inzicht, zelfs laf een tamelijk onbekend lid lijikbaar met de duizenden een zekere Kodomannos or Macedonische troepen ston speciale maatregelen, een o de onzekere positie van Da Grote Koning het niet het o van zijn satrapen of hofbear was er in de westelijke sat sterke troepenmacht om her ruiters en Griekse hoplieten heid, aan de Granikos, niet van de Macedonische Heta Iraanse ruitery, waarna omsi beslechtten. Alexander toon van de Griekse zaak bestem De Griekse steden in Klein bepaalde de nieuwe machtl regel Perzisch gezinde oligar de belastingen aan de Grote

18 Voor de figuur van Darius III (2000) 241-268.

19 De slag aan de Granikos: Bosw

van relatief kleine omvang die in tijden van nood met de krijgers uit bergstammen of de militias van boeren of stedelingen konden worden aangevuld, zonder dat die laatste overigens militair van veel belang waren. In Perzische ogen was hun wereld die van de beschaving. Ten westen daarvan bevonden zich de oorlogszuchtige steden en stammen van Griekenland en Macedonië die in de vierde eeuw v.C. een steeds grotere bedreiging vormden.

Het Perzische Rijk was het jongste en grootste van de wereldrijken in het oude Nabije Oosten. De mislukte aanvallen op Griekenland in 490 en 480 v.C. hadden de grenzen van zijn macht aangetoond en de militaire superioriteit bewezen van de Griekse hoplietenphalanx. Dus begon Perzië zelf Grieken in dienst te nemen en kwam het leger van de Grote Koning op twee pijlers te rusten: die van de Iraanse ruitertij, vanouds de kracht van de Meden en de Perzen en gelicht in de landstreken ten oosten van Babylonië, en van Griekse huurling-hoplieten. Van een verondersteld politiek of militair verval was overigens geen sprake. Zo wist Artaxerxes III (359-338/7) Egypte na een lange periode van afvalligheid weer onder zijn gezag te brengen. Wel nam de Griekse invloed in bewapening en in het muntwezen in de vierde eeuw v.C. sterk toe. Maar dat neemt niet weg dat de Grote Koning en de Perzische elite de Griekse en misschien nog meer de Macedonische wereld toch als minderwaardig aan hun door Ahoera Mazda gegarandeerde orde moesten zien. Dat gold ongetwijfeld ook voor de tragische koning die Alexanders tegenstander was: Darius III.

Het beeld van Darius III is lang bepaald geweest door de voorstelling die onze Griekse bronnen, speciaal Arrianus, van hem geven: een zwakke vorst, zonder strategisch of tactisch inzicht, zelfs laf op het persoonlijke vlak. Maar dat beeld is vertekend. Als een tamelijk onbekend lid van de uitgebreide familie der Achaemeniden (wel vergelijkbaar met de duizenden prinsen van het huis van Saoed), had na een paleisrevolte een zekere Kodomannos onder de naam Darius III in 336 v.C. de troon bestegen.¹⁸ Macedonische troepen stonden al in Klein-Azië, maar de nieuwe koning nam geen speciale maatregelen, een onderschatting van het gevaar die vooral voortkwam uit de onzekere positie van Darius zelf. Zonder persoonlijk militair prestige waagde de Grote Koning het niet het opperbevel van het rijkseleger uit handen te geven aan één van zijn satrapen of hofbeambten. Toen Alexander zelf in 334 v.C. naar Azië overstak, was er in de westelijke satrapieën geen eenhoofdig militair commando, noch een sterke troepenmacht om hem af te slaan. Wel hadden de satrapen een leger van Iraanse ruiters en Griekse hoplieten bijeengebracht en waagden zij, numeriek in de minderheid, aan de Granikos, niet ver van het oude Troje, een slag, maar de eerste aanval van de Macedonische *Hetairoi*, Alexander zelf in de voorste gelederen, versloeg de Iraanse ruitertij, waarna omsingeling en afslachting van de Griekse hoplieten het pleit beslechtten. Alexander toonde geen genade voor de huurlingen, die hij als verraders van de Griekse zaak bestempelde.¹⁹ Heel Klein-Azië lag nu voor hem open.

De Griekse steden in Klein-Azië werden niet uniform behandeld, maar in elk ervan bepaalde de nieuwe machthebber naar eigen inzicht de constitutie, waarbij in de regel Perzisch gezinde oligarchen het veld moesten ruimen voor een 'democratie' en de belastingen aan de Grote Koning werden omgezet in contributies aan Alexanders

¹⁸ Voor de figuur van Darius III zie nu E. Badian, 'Darius III', *Harvard Studies in Classical Philology* 100 (2000) 241-268.

¹⁹ De slag aan de Granikos: Bosworth, a.w. (zie: n. 13) 35-44; Ashley, a.w. (zie: n. 4) 187-202.

krijgskas. Toch moet de wisseling van regiem menigeen welkom geweest zijn, terwijl de panhelleense propaganda de feitelijke machteloosheid enigszins verhulde. Alexander werd in verscheidene steden als 'herstichter' goddelijke eer bewezen, een cultus die vaak eeuwen stand zou houden.²⁰ In Klein-Azië vonden ook de eerste benoemingen en promoties plaats die Alexanders greep op het leger en een groeiend rijksbestuur versterkten: aanhangers van Antipatros werden als satrapen en commandanten achtergelaten en daarmee enigszins geneutraliseerd, terwijl vrienden van de koning als Hephaistion en Leonnatos tot 'lijfwachters', in feite stafofficiëren, werden benoemd.²¹ In Gordion inspecteerde Alexander de befaamde knoop aan een wagen in de tempel van Zeus, hakte die door of ontwarde hem, en kon zo het orakel volgens welke degene die de knoop zou 'ontwarren' koning van 'Azië' zou worden, op zichzelf betrekken. De episode werd door Kallisthenes, leerling van Aristoteles en officiële historiograaf van de expeditie, prominent in zijn geschiedenis verwerkt.²²

Darius III verzamelde intussen het rijksleger om de invallers ergens in Noord-Syrië in een grote veldslag onder zijn leiding te verpletteren. Zo'n slag zou plaats moeten vinden in een open vlakte, waar Darius alle voordelen van zijn ruitserij kon uitbuiten, maar Alexander bleef, vanuit Cilicië opgebroken, in 333 v.C. dicht langs de kust naar het zuiden trekken, over een smalle strook vlak land. Misschien door logistieke omstandigheden gedwongen daalde Darius eveneens naar de kuststrook af, kwam in de rug van Alexander en zette het Macedonische leger na. Bij Issus aan het riviervlakte de Pinaros kwam het tot de beroemde slag, waarin Alexander persoonlijk met zijn zware ruitserij de troepen rond Darius op de vlucht joeg, terwijl de phalanxformaties en de Thessalische ruiters de Griekse hoplieten van Darius en diens cavalerie opvingen. Darius moest zijn strijdwagen laten keren en vluchtte over het Amanosgebergte naar Syrië en door naar Babylon.²³ Taktisch had de Grote Koning geblunderd, maar zijn vlucht was niet per se een uiting van lafheid. Alleen zijn persoon kon het rijk bijeenhouden en verder verzet organiseren en aan die taak wijdde Darius zich met grote energie. Dat echter met zijn legerkamp ook zijn moeder, zijn hoofdvrouw en twee dochters, de rest van zijn harem en een aantal vrouwen en dochters van Perzische hoogwaardigheidsbekleders – door hem als onderpanden voor hun goede gedrag met zich meegenomen – in handen van de overwinnaar waren gevallen, was een ernstige slag. Onder hen bevond zich Barsine, dochter van een Griekse moeder en van de machtige satraap Artabazos, bovendien weduwe van Memnon van Rhodos, de bekwaamste Griekse generaal van Darius. Met haar begon de overwinnaar zijn waarschijnlijk belangrijkste heterosexuele relatie, die minstens tot 327 v.C. zou duren en waaruit een zoontje met de veelzeggende naam Herakles geboren zou worden.²⁴ Vanuit Babylon deed Darius Alexander een vredesaanbod: heel het gebied ten westen

van de Eufraat was hij b
wen. Maar Alexander slo
nemen dan met heel 'Az
Terwijl de invasiemacht
door de inname daarvan
werd Alexander als nieu
beleg van zes maanden
– begon Darius in Meso
alleen grote aantallen Ira
milities werden daarin o
met lange *sarissai* uitgeru
invallers verloren, maar d
nen, zodat Darius en zijn
In Egypte werd Alexand
zijn faraonische titels: H
Uitverkorene van Ra.²⁷
tot bij het eilandje Pharo
nam. Legendes omgeve
land en een nieuwe verb
hoofdstad voor Egypte n
westelijke woestijn moest
voor dit eerste Alexandri
dat Alexander, zoals Her
Grieken, die dit orakel al
een officiële instemming
ming sanctioneren. Inder
begroet en verklaarde hij
len horen. Vermoedelijk
met medeweten van zijn
in de gedaante van een s
verloochen, want via l
entourage hem in de eer
het Griekse denken van
van een goddelijke niet u
ling dat Zeus-Ammon oc
openlijk als Zoon van G
verlangen.²⁸

In 331 v.C. keerde Alex
zijn vader, maar de beslis
Alexander langs de Euf

20 Voor de panhelleense aspecten: M. Flower in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 110–111; een wat realistischer benadering bij M. Faraguna in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 107–114; goddelijke verering van Alexander in Klein-Aziatische steden: C. Habicht, *Gottmenschen und griechische Städte* (München 1970) 17–25.

21 Vgl. W. Heckel in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 200–204; voor Alexanders arrestatie van Alexandros van Lynkestis, de eerste in een reeks van zuiveringen, zie hierboven n. 10.

22 Bosworth, a.w. (zie: n. 13) 53–4; voor Alexander als 'koning van Azië': E.A. Fredricksmeijer in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 136 e.v.

23 Voor de slag bij Issus zie Engels, a.w. (zie: n. 13) 44–53 (enigszins speculatief over de logistieke factoren); Bosworth, a.w. (zie: n. 13) 55–64; Ashley, a.w. (zie: n. 4) 219–235.

24 E.D. Carney in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 243–245.

25 Voor Darius' precarie positie (zie: n. 18) 256–258.

26 Zie daarvoor het zg. Alexander – a problem in the Alexander 258.

27 E.A. Fredricksmeijer in Bos

28 E.A. Fredricksmeijer in Ro

van de Eufraat was hij bereid af te staan in ruil voor vrede en terugkeer van de vrouwen. Maar Alexander sloeg het aanbod af, met niets minder wenste hij genoeg te nemen dan met heel 'Azië'.²⁵

Terwijl de invasiemacht na Issus zuidwaarts trok langs de Phoenicische steden om door de inname daarvan de Perzische vloot van zijn thuisbases te beroven – overal werd Alexander als nieuwe heerser verwelkomd behalve voor Tyrus, dat pas na een beleg van zes maanden ingenomen werd, en voor Gaza, dat na twee maanden viel – begon Darius in Mesopotamië een nieuw en nog talrijker leger te verzamelen. Niet alleen grote aantallen Iraanse ruitery uit de oostelijke satrapieën, maar ook inheemse milities werden daarin opgenomen, die opmerkelijk genoeg op Macedonische wijze met lange *sarissai* uitgerust en gedrild werden.²⁶ Egypte ging het volgende jaar aan de invallers verloren, maar dat land was vaker van Perzië afgefallen en weer teruggewonnen, zodat Darius en zijn omgeving nog niet hoefden te wanhopen.

In Egypte werd Alexander als koning van het land erkend en inscripties bevestigen zijn faraonische titels: Horus, Sterke Vorst, Koning van Opper- en Neder-Egypte, Uitverkorene van Ra.²⁷ Vroeg in het jaar 331 v.C. zakte hij de westelijke Nijldarm af tot bij het eilandje Pharos voor de kust, waar de stichting van Alexandrië een aanvang nam. Legenden omgeven het begin van wat in elk geval een Griekse stad in het Nijl-land en een nieuwe verbinding daarvan met de Griekse wereld, misschien een nieuwe hoofdstad voor Egypte moest worden. Een bezoek aan het orakel van Ammon in de westelijke woestijn moest vermoedelijk verscheidene doelen dienen: goddelijke zegen voor dit eerste Alexandrië en voor de verdere verovering van Azië, bovenal erkenning dat Alexander, zoals Herakles en Perseus voor hem, een zoon van Zeus was. Voor de Grieken, die dit orakel al lang kenden, was Ammon een Egyptische naam van Zeus en een officiële instemming van de god kon de door Alexander gepropageerde afstamming sanctioneren. Inderdaad werd hij in het heiligdom door de priesters als zodanig begroet en verklaarde hij later dat hij van de godheid vernomen had wat hij had willen horen. Vermoedelijk koesterde Alexander zijn goddelijke afstamming al lang en met medeweten van zijn moeder Olympias, die het verhaal verspreidde dat de god in de gedaante van een slang haar bevrucht had. Toch kon Alexander Philippos niet verloochenen, want via hem stamde hij af van Herakles, terwijl zijn Macedonische entourage hem in de eerste plaats als zoon van Philippos bleef beschouwen. Maar in het Griekse denken van die tijd sloot het bestaan van een menselijke vader het bezit van een goddelijke niet uit en steeds heeft Alexander vastgehouden aan de voorstelling dat Zeus-Ammon ook zijn vader was. Zo ging hij verder dan Philippos door zich openlijk als Zoon van God te presenteren en later verering als God zonder meer te verlangen.²⁸

In 331 v.C. keerde Alexander terug naar Syrië. Hij had nu al meer bereikt dan zijn vader, maar de beslissende strijd moest nog komen. Het viel te verwachten dat Alexander langs de Eufraat richting Babylon zou trekken. Maar de bevoorrading

25 Voor Darius' precarie positie na Issus en het verlies van de koninklijke vrouwen, vgl. Badian, a.w. (zie: n. 18) 256-258.

26 Zie daarvoor het zg. Alexander-mozaïek uit Pompeii: C. Nylander, 'The standard of the Great King – a problem in the Alexander Mosaic', *Opuscula Romana* 14 (1983) 19-37; ook Badian, a.w. (zie: n. 18) 258.

27 E.A. Fredricksmeyer in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 145-146.

28 E.A. Fredricksmeyer in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 270-278.

dwong hem een andere route te kiezen, uit Noord-Syrië naar de Tigris, waar nog regen viel en er voor mensen en dieren voedsel te bemachtigen was, om vervolgens langs de Tigris naar Babylon af te zakken.²⁹ Uit het zuiden trok Darius hem met het nieuwe rijksleger tegemoet. Alleen al aan Iraanse ruitery telde het zo'n 30 000 man. Bij Gaugamela bereidden de Perzen het slagveld voor door vegetatie te kappen en het terrein voor de cavalerie te egaliseren. Alexander liet zijn tegenstander in de waan van een onmiddellijke aanval een nacht lang wachten, om de volgende dag pas tot de aanval over te gaan. Die ontwikkelde zich volgens het patroon van Issus. Weer moest Parmenion met de Thessaliërs op de linkervleugel de aanval van Perzische ruiters opvangen, moesten de phalanx-regimenten in het centrum de infanterie van Darius vastpinnen, leidden gemengde troepen infanterie en cavalerie op de rechtervleugel de Perzische hoofdmacht aan ruitery zoveel mogelijk af en sloeg Alexander zelf aan het hoofd van zijn *Hetairoi* door de Perzische ruitery heen naar de plaats midden in de slaglinie waar de Grote Koning zich op zijn wagen bevond. Opnieuw was het de kwetsbaarheid van Darius' positie die de doorslag gaf: bedreigd door de persoonlijke aanval van Alexander – schitterend weergegeven op het beroemde mozaïek uit Pompeii met de woeste kop van de aanstormende Alexander, de vertwijfelde Darius, zijn menner die de wagen al doet keren en het woud van lansen daarachter die vervaarlijk maar nutteloos naar de Macedoniërs wijzen – moest de vorst opnieuw wijken; zijn overwicht aan ruitery, zijn nieuwe infanterie, het mocht op het beslissende moment niet baten. Juist dat tekende het tactische vernuft van Alexander. Darius vluchtte over het Zagrosgebergte naar Medië, zijn leger verstrooid achterlatend. De slag bij Gaugamela op 1 oktober 331 v.C. was Alexanders grootste overwinning.³⁰ Gaugamela markeerde een omslag en Alexanders propaganda benadrukte dat ten volle. In een plechtigheid in het legerkamp, waarbij beloningen en promoties werden afgekondigd, liet Alexander zich tot 'Koning van Azië' uitroepen. Waarop hij sinds de oversteek van de Hellespont aanspraak had gemaakt, was voor een groot deel gerealiseerd en werd, naar alle waarschijnlijkheid, tot de grondslag voor een nieuwe koninklijke titel.³¹

5. KONING VAN AZIË

Alexander hield ongehinderd zijn intocht in Babylon. Hier presenteerde hij zich, zoals in Egypte, als een nieuwe koning die de oude tradities herstelde en in de voetsporen van de vroegere vorsten trad. Mazaïos, bevelhebber van de rechtervleugel bij Gaugamela en naar Alexander overgelopen, werd in zijn satrapie bevestigd, al kreeg hij een Macedonisch garnizoen naast zich. Een maand later brak het leger op naar Susa, de voornaamste residentie van de Perzische koningen. Een schat van 50 000 talenten zilver en 9000 gouden munten viel hier de overwinnaar in handen. Alexander nam voor een ogenblik plaats op de koninklijke troon, als spel, want hij deed zich niet voor als een nieuwe 'Perzische koning', zoals moderne geleerden vaak gemeend hebben. Hij was een wereldmonarch van een andere orde: koning krachtens geboorte over de Macedoniërs, leider van de Griekse stadstaten door hun onderwerping aan zijn

prestige, heers
donische gode
Verder naar he
de Grote Kon
vernieuwen.³²
moeizame toc
er vier maand
schat dan die
konden 120 0
vertrek ging h
of beweegrede
van de Grieke
paganda niet u
en ontevredene
het moreel te
Na Persepolis
van Medië en
maanden had
Alexander arr
het hartland v
Alexander gaf
te keren, al mo
betekende het
van deze sold
Ekbatana fung
ten westen erv
lijken waren e
op diverse pla
nieuwe orde. N
wen van belasti
nieuwe regiem
uit en ook daar
Ekbatana achte
aan ruitery zet
De satrapen vo
Poorten. Missc
len, maar toen
halen, kwam h
Perzische konin
sos, een van de
Artaxerxes IV
satrapieën nieu

29 Voor de logistieke achtergronden: Engels, a.w. (zie: n. 13) 64-70.

30 Bosworth, a.w. (zie: n. 13) 74-85; Ashley, a.w. (zie: n. 4) 255-269.

31 Aldus, m.i. overtuigend, E.A. Fredricksmeyer in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 142-143.

32 Vgl. M. Brosius

33 E.A. Fredricksmeyer in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 142-143.

34 Voor Darius' p

35 M..Flower in E

prestige, heerser over 'Azië' door zijn overwinningen die hem door de Grieks-Macedonische goden en niet door een Perzische godheid geschonken waren.

Verder naar het oosten lag Persepolis, de cultische hoofdstad van het rijk, waar jaarlijks de Grote Koning zijn heerschappij uit de handen van Ahoera Mazda had moeten vernieuwen.³² In de laatste dagen van 331 v.C. bereikte Alexander de stad na een moeizame tocht door de bergen onder hevige tegenstand van de bevolking. Hij hield er vier maanden halt om zijn troepen in de winter rust te gunnen. Een nog grotere schat dan die van Susa viel er in zijn handen: karavanen van kamelen en muil dieren konden 120 000 talenten aan goud en zilver naar het westen brengen. Vlak voor zijn vertrek ging het paleis in vlammen op. Onze bronnen zijn onduidelijk over oorzaak of beweegreden, maar opzet lijkt wel zeker. Symbolischer teken dat de wraaktocht van de Grieken met succes bekroond was, viel er nauwelijks te geven, al sloot de propaganda niet uit dat Alexander ook toegaf aan zijn door de lange veldtocht onrustig en ontevreden wordende troepen: verwoestingen en plunderingen waren goed om het moreel te herstellen.³³

Na Persepolis was in het voorjaar van 330 Ekbatana (nu Hamadan), de hoofdstad van Medië en de zomerresidentie van de Achaemeniden, het volgende doel. Zeven maanden had de verslagen Darius III er met een kleine troepenmacht verbleven. Toen Alexander arriveerde, hadden enkele oostelijke satrapen hem al meegevoerd naar het hartland van Iran, als symbool van hun verzet maar in feite als hun gevangene.³⁴ Alexander gaf in Ekbatana de troepen van de Griekse stadstaten verlof naar huis terug te keren, al mochten zij zich vrijwillig als huurling bij de expeditie aansluiten. In feite betekende het dat Alexander de Griekse steden financieel ontlastte door de betaling van deze soldaten naar zijn eigen, zeer aangezwollen krijgskas over te brengen.³⁵ Ekbatana fungeerde als het scharnierpunt van Alexanders rijk in Azië: de hele regio ten westen ervan was nu praktisch van Perzische troepen ontdaan, Perzische aanzienlijken waren er naar de veroveraar overgelopen en Macedonisch-Griekse garnizoenen op diverse plaatsen en een concentratie van troepen in Ekbatana garandeerden de nieuwe orde. Militair en financieel – de Perzische schatten, opgehoopt in twee eeuwen van belastingheffing, werden in Babylon en Ekbatana te gelde gemaakt – was het nieuwe regiem oppermachtig. Maar naar het oosten strekten zich nog wijde gebieden uit en ook daar wenste de 'koning van Azië' zijn gezag te vestigen. Parmenion werd in Ekbatana achtergelaten met een groot deel van de troepen en met een kleine macht aan ruiters zette Alexander allereerst de vluchtende Darius na.

De satrapen voerden hun vorst mee naar het oosten, door de zogenaamde Kaspische Poorten. Misschien wilden zij met de overwinnaar over zijn uitlevering onderhandelen, maar toen zij aan het succes daarvan wanhoopten en Alexander hen dreigde in te halen, kwam het tot koningsmoord. Zo werd de weg vrijgemaakt voor een nieuwe Perzische koning en de man die de meeste aanspraak op die titel kon maken was Bessos, een van de moordenaars, satraap van Baktrië en een verre verwant van Darius. Als Artaxerxes IV zou hij zich de tiara op het hoofd zetten in de hoop in de oostelijke satrapieën nieuwe krachten te mobiliseren. Alexander trof het lijk van Darius in een

³² Vgl. M. Brosius in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 181-183; E.A. Fredricksmeyer, *ibid.*, 259-260.

³³ E.A. Fredricksmeyer in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 148-150; G. Morrison, 'Alexander, combat psychology, and Persepolis', *Antichthon* 35 (2001) 30-44.

³⁴ Voor Darius' positie vgl. Badian, a.w. (zie: n. 18) 261-265.

³⁵ M. Flower in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 117.

wagen langs de weg aan, nog in zijn gouden ketenen vastgeklonken, behandelde het met eerbied en liet het bijzetten in de koningsgraven van Persepolis. Hij kon hem nu hij dood was als zijn wettige voorganger beschouwen en zichzelf, de 'koning van Azië', als zijn wettige opvolger. Reden de veldtocht voor geëindigd te verklaren zag Alexander niet: toen het gros van zijn leger zich weer bij hem gevoegd had, gaven de acties van Bessos en de zijnen hem de argumenten om zijn langzamerhand onwillige troepen aan te vuren tot verdere marsen onder de belofte dat het nog maar een kleine inspanning zou vergen, of heel 'Azië' was inderdaad in hun handen, waarna zij huiswaarts konden gaan.

Alexanders optreden was tot nu toe een mengeling van bruutheid en ridderlijkheid geweest. Waar hij op tegenstand was gestuit had zijn wraak nauwelijks grenzen gekend. Na de inname van Tyrus werden 2000 gevangenen gekruisigd en de commandant van Gaza werd door Alexander persoonlijk achter een wagen dood gesleept rond de muren van zijn veroverde stad. De Perzische adel paste zich voor een deel aan de nieuwe omstandigheden aan en sommige satrapen mochten hun posities behouden. Oxyathres, de broer van Darius, had zich na diens dood aan Alexander overgegeven en was in de kring van speciale *Hetairoi* of *Philoi* ('vrienden') van de koning opgenomen, terwijl zijn moeder Sisygambis door Alexander eveneens als 'moeder' werd behandeld. Hoewel Alexander elementen van het Perzische koningstenu en hofceremonieel over zou nemen, heeft hij zich nooit als 'Perzisch' koning gepresenteerd. Daarvoor waren de vijandigheid en de kloof met de Grieks-Macedonische wereld te groot. Omgekeerd geldt Alexander in de Perzische traditie als de goddeloze veroveraar die geen respect had voor de ware religie van Ahoera Mazda – alleen al de verwoesting van Persepolis, alsook het doden van Magiërs en het vernielen van Iraanse vuurtempels door Alexander, volgens die niet door Griekse bronnen bevestigde traditie, maken dat oordeel begrijpelijk.³⁶

Nog in de herfst van 330 v.C. zagen de bewoners van het huidige Oost-Iran en Afghanistan de ongewone colonnes van de westerse veroveraars door hun provincies trekken: door Areia, Drangiana, Arachosia. Hier begon ook de reeks nieuwe Alexandrië, stadsstichtingen, vaak in of naast bestaande plaatsen, die met hun garnizoenen van Griekse en Macedonische veteranen de steunpunten van het nieuwe Azië moesten worden, als eerste Alexandreia in Areia, nu Herat in het westen van Afghanistan.³⁷ Hier en in deze maanden begon ook een zekere karakterverandering van Alexanders heerschappij. In onze bronnen wordt de overname van Perzische gebruiken voorgesteld als een degeneratie van het Macedonische koningschap in de richting van een oosterse despotie; nauw daaraan verbonden is het thema van de ontevredenheid bij de Macedonische entourage van de koning, leidend tot samenzweringen. Veel in deze berichtgeving is onduidelijk of stereotiep, maar zeker is dat Alexander door zijn positie als veroveraar van het Perzische Rijk zich wel van bepaalde Macedonische tradities, zoals een tamelijk ongedwongen omgang tussen koning en *Hetairoi*, moest vervreemden. In hoeverre de vermelde samenzweringen altijd reëel waren, is een andere vraag:

36 Zie E.A. Fredricksmeier in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 150; 158 (In een middeleeuwse traditie in Iran wordt 'Iskander' overigens ook positief voorgesteld als machtig en wijs vorst, een moslim en zelfs een profeet – ibid. 150 n. 39).

37 Voor Alexanders stedestichtingen zie nu P.M. Fraser, *Cities of Alexander the Great* (Oxford 1996) die behalve Alexandrië in Egypte uit de traditie slechts acht andere Alexandrië in Azië als historisch erkent.

voor sommige historici 330 kwam het in Afghanistan van de *Hetairoi*-ruiterij hebben en dus medescheide de legervergadering het Ekbatana gestuurd die o diens tweede zoon Nikanor aan de macht van één far terhalen, maar het is niet zuivering te zien.³⁸ Daarover de zware ruiters Kleitos. De eerste was c (lett. aanvoerder van duizend van de lijfwacht en opper Alexander, de tweede ma Tegen de winter bereikte har, de zuidkant van de het moderne Kaboel, de voorjaar van 329 v.C. vo naar Baktrië plaats. Bessos uit, een taktiek van over Baktra (Balkh) naar Sogdiana, het vruchtbare lokale Iraanse edelen en Bessos, volgens menigeen zijn beurt door een groep en aan Alexander uitgeleverd moordenaar en usurpator om gespietst te worden a Niettemin werd in Sogd overvallen, rotsvestingen d de verovering ging voort: van 329 stond Alexander a De Jaxartes was de grens v de steppen der nomaden. V van 'Azië', want etnisch er van 'Europa' en overigens g bericht dat Spitamenes zich Daarmee begonnen de tv veroveraars. Tahrijke garni Alexander herovert worde heringenomen stad werd c terreur de weerstand te bre voltooid daar de stichting

38 Zo met name E. Badian in B W. Heckel in Roisman, a.w. (

voor sommige historici was de belangrijkste samenzweerder Alexander zelf. Nog in 330 kwam het in Afghanistan tot het proces tegen Philotas, de machtige commandant van de *Hetairoi*-ruiterij: hij zou een samenzwering niet aan Alexander gemeld hebben en dus medeschuldig, misschien wel de hoofdschuldige zijn. Alexander liet de legervergadering het vonnis uitspreken. Na de terechtstelling werden boden naar Ekbatana gestuurd die ook Parmenion, Philotas' vader, uit de weg ruimden. Omdat diens tweede zoon Nikanor al eerder gestorven was, was hiermee een einde gekomen aan de macht van één familie en haar aanhang. De ware toedracht is niet meer te achterhalen, maar het is niet onaannemelijk in dit alles een door Alexander geïnstigeerde zuivering te zien.³⁸ Daarvan profiteerden de naaste vrienden van de koning: het bevel over de zware ruiterij kwam nu aan twee hipparchen of chiliarchen: Hephaistion en Kleitos. De eerste was ongeveer sinds deze tijd ook al op andere wijze *Chiliarchos* (lett. aanvoerder van duizend, een Perzische titel) doordat hij de hof functie van hoofd van de lijfwacht en opperceremoniemeester bekleedde en zo, dankzij de gunst van Alexander, de tweede man in het rijk was.

Tegen de winter bereikte het leger via een nieuw *Alexandreia*, het huidige Kandahar, de zuidkant van de Hindoekoesj, waar een ander *Alexandreia*, ten noorden van het moderne Kaboel, de passen over het enorme gebergte moest beveiligen. In het voorjaar van 329 v.C. vond door diepe sneeuw in slechts twee weken de overtocht naar Baktrië plaats. Bessos, nu Artaxerxes IV, week met zijn ruiterleger naar het westen uit, een tactiek van verschroeiende aarde toepassend. Alexander trok noordwaarts over Baktra (Balkh) naar de Oxus (Amoe Darja) en vervolgens die rivier over naar Sogdiana, het vruchtbare land tussen Oxus en Jaxartes in het huidige Oezbekistan. De lokale Iraanse edelen en potentaten aarzelden tussen vlucht, verzet of onderwerping; Bessos, volgens menigeen een al even machteloos koning als zijn voorganger, werd op zijn beurt door een groep edelen onder leiding van Spitamenes gevangengenomen en aan Alexander uitgeleverd. Deze liet hem volgens Perzisch gebruik als koningsmoordenaar en usurpator neus en oren afsnijden, waarna hij hem naar Ekbatana zond om gespietst te worden als voorbeeld voor wie nog aan tegenstand mocht denken. Niettemin werd in Sogdiana het verzet heftiger: foeragerende afdelingen werden overvallen, rotsvestingen die zich onneembaar waanden hielden de invallers op. Maar de verovering ging voort: Marakanda (Samarkand) werd bezet en nog in de zomer van 329 stond Alexander aan de Jaxartes (Syr Darja).

De Jaxartes was de grens van het Perzische Rijk en scheidde het landbouwgebied van de steppen der nomaden. Voor Alexander was dit de natuurlijke grens van zijn rijk, ja van 'Azië', want etnisch en geografisch was het land ten noorden ervan een uitloper van 'Europa' en overigens geen deel van 'de beschaafde wereld'. Hier bereikte hem het bericht dat Spitamenes zich in Sogdiana aan het hoofd van een opstand geplaatst had. Daarmee begonnen de twee zwaarste oorlogsjaren voor de Macedonisch-Griekse veroveraars. Talrijke garnizoenen werden uitgemoord; stad voor stad moest door Alexander heroverd worden. Tot tweemaal toe raakte hij zelf ernstig gewond. In elke heringenomen stad werd de mannelijke bevolking uitgeroeid, om door stelselmatige terreur de weerstand te breken. Na enige tijd keerde Alexander terug naar de Jaxartes, voltooidde daar de stichting van zijn *Alexandreia Eschatê*, het 'Verste Alexandrië', nu

³⁸ Zo met name E. Badian in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 64-69; anders (Philotas wel schuldig): W. Heckel in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 216-219.

Het volgende voorjaar (327 v.C.) werden de laatste rotsvestingen in het oosten van Sogdiana veroverd en trouwde Alexander, voor het eerst, met de dochter van een plaatselijke edelman, Roxane, een huwelijk dat geen politiek karakter had en daarom vermoedelijk op persoonlijke genegenheid gebaseerd was. Intussen vervreemde hij zijn Macedonische omgeving verder van zich. Enkele Perzische hof functies waren ingevoerd, Perzen op vertrouwelijke posten benoemd; als 'koning van Azië' droeg Alexander nu regelmatig een met goud bestikte purperen mantel. Maar meer Perzische insignia had hij zich niet aangemeten en zeker de tiara niet overgenomen. In plaats daarvan droeg hij de diadeem, die onder hem en zijn opvolgers het symbool van het koningschap werd. De herkomst ervan is vrijwel zeker niet Perzisch, maar mogelijk ontleend aan de iconografie van de god Dionysos, in wie Alexander in Azië steeds meer een voorbeeld ging zien.⁴¹ Te voet vallen of buigen voor een sociaal meerdere was in het Nabije Oosten normaal. De Grieken spraken van *proskynêsis* en konden daar

41 E.A. Fredricksmeyer, 'The origin of Alexander's royal insignia', *Transactions of the American Philological Association* 127 (1997) 97-109; idem, in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 154-155.

mee allerlei varianten van met het kussen van de onderdanigheid van 'de god' van een god door een eend door de Aziaten gebrachte invoeren, om het nieuwe te presenteren en vermogen met de cultus zijn godde drinkgelag, zorgvuldig verkynësis uit, maar de filosofie Macedonische officieren. vergat het affront niet. Kropages aan het licht gebracht vrijheid de despotisch gegeven. Weer blijft veel raadselachtig door steniging terechtgesteld filosoof-historiograaf verleden. In de zomer van 327 v.C. versterkt tot de ongehoorde doekoesj, ditmaal van nood de verovering van Azië afgevoert tot de Indus liep was aanspraak op het land aan de *sindhu* = rivier), al wist niet uitstrekke. Dat het door de meen aan en Aristoteles ha zien zou zijn. Dat was onju door te stoten tot aan de zijn volgende bestemming, ten oosten van de Indus ha afdeling van de Hindoeoek trok de hoofdmacht onder zelf ten noorden van de Kh anders dan in Sogdiana, me van 327 bereikte de hoofd voorjaar trok het hele leger. De vorst van Taxila mocht zoen. India: al meer dan een de wonderen van dit land. er enkele tientallen in zijn weinig te zien, al werd aan (*Gymnosophistai*), zoals de onmiddellijk belangstelling

⁴² Vgl. A.B. Bosworth, *Alexander* in Bosworth-Baynham, a.w. (zie korte maar heldere behandeling (zie: n. 1) 156-157; idem in R.

ook die
wereld'
rd door
n terug
ke ver-
let hele
amenes
od was
her en
t eigen

Mace-
ing. De
acedo-
og op
1 speer
rouw
tot zijn
um van
De hele
rische'
emand
ler was
oofden
m nog
'ter ego,
andan-
dia.
en van
in een
laarom
lde hij
waren
droeg
r Per-
ien. In
ol van
moge-
steeds
re was
daar-

1. Holt,

21-222;

ilological

mee allerlei varianten van lichte hoofdbuiging met toegeworpen kushand tot voetval met het kussen van de grond of de voeten bedoelen en associeerden dit alles met de onderdanigheid van 'de oosterling' jegens zijn vorst of met de smekende benadering van een god door een eenvoudige sterveling. Alexander wilde de *proskynêsis*, die hem door de Aziaten gebracht werd, ook voor zijn Macedonische en Griekse omgeving invoeren, om het nieuwe koningschap van Azië aan alle onderdanen op gelijke wijze te presenteren en vermoedelijk ook om door de Griekse associatie van dit gebruik met de cultus zijn goddelijke status aan hen op te dringen. Bij gelegenheid van een drinkgelag, zorgvuldig voorbereid, voerden Hephaistion en andere vrienden de *proskynêsis* uit, maar de filosoof Kallisthenes, die weigerde, oogstte de grootste lof van de Macedonische officieren. Alexander zag van het afdwingen van de ceremonie af, maar vergat het affront niet. Kort daarop werd een samenzwering onder de koninklijke pages aan het licht gebracht, waarbij de samenzweerders beweerden omwille van de vrijheid de despotisch geworden Alexander om het leven te hebben willen brengen. Weer blijft veel raadselachtig. De jongens werden gefolterd en door de andere pages door steniging terechtgesteld. Men zei dat Kallisthenes hen aangespoord had en de filosoof-historiograaf verloor toen, of enige weken later, eveneens het leven.⁴² In de zomer van 327 v.C. trok het grote leger, met Baktrische en Sogdische troepen versterkt tot de ongehoorde omvang van 70 à 100 000 man, opnieuw over de Hindoekoesj, ditmaal van noord naar zuid, op weg naar het volgende en laatste doel dat de verovering van Azië afronden moest: het wonderland India. Dat het Perzische Rijk ooit tot de Indus liep was bekend en alleen al op grond daarvan maakte Alexander aanspraak op het land aan die rivier. 'India' was het land aan de Indus (van Sanskrit *sindhu* = rivier), al wist niemand in het westen hoever het zich ten oosten daarvan wel uitstreckte. Dat het door de oostelijke wereldoceaan werd afgesloten nam men algemeen aan en Aristoteles had zelfs verklaard dat die oceaan al vanaf de Hindoekoesj te zien zou zijn. Dat was onjuist gebleken, maar voor Alexander geen beletsel om toch door te stoten tot aan de rand van 'Azië'. Al in Sogdiana had hij verklaard dat India zijn volgende bestemming was en vorsten uit het dal van de Kaboel en zelfs uit Taxila ten oosten van de Indus hadden hem hun gezanten gestuurd en onmiddellijk bij zijn afdaling van de Hindoekoesj hun onderwerping aangeboden. Door het Kaboel-dal trok de hoofdmacht onder Hephaistion en Perdikkas naar de Indus, terwijl Alexander zelf ten noorden van de Khyber Pas de bergbevolking door terreur en intimidatie, niet anders dan in Sogdiana, met zijn heerschappij liet kennis maken. Nog voor het einde van 327 bereikte de hoofdmacht de Indus om een pontonbrug te slaan. Het volgende voorjaar trok het hele leger de rivier over naar de Punjab. De vorst van Taxila mocht als vazal zijn land behouden met een Macedonisch garnizoen. India: al meer dan een eeuw circuleerden in de Griekse wereld de verhalen over de wonderen van dit land. Maar afgezien van de krijgsolifanten, waarvan Alexander er enkele tientallen in zijn leger opnam, viel er van de overige wonderen voorlopig weinig te zien, al werd aan hun bestaan nooit getwijfeld. Alleen de 'naakte wijzen' (*Gymnosophistai*), zoals de Grieken de Indische sadhoes en fakirs noemden, riepen onmiddellijk belangstelling op: hun wereldverzakende 'filosofie' leek ogenschijnlijk

⁴² Vgl. A.B. Bosworth, *Alexander and the East: the tragedy of triumph* (Oxford 1996) 21-22; 8-132; E. Badian in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 70-71; W. Heckel in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 223-225; voor een korte maar heldere behandeling van de *proskynêsis*: E.A. Fredricksmeyer in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 156-157; idem in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 274-275.

op die van de Cynische filosofen in het vaderland en op dit punt verschijnt dan ook Onesikritos, zeeman en volgeling van de Cynicus Diogenes, in onze overlevering. Hij kreeg opdracht om een groep van die wijzen, even buiten Taxila, te ondervragen – hetgeen met hulp van drie tolken geschiedde. Berichten over een conversatie van Alexander zelf met zulke wijzen of met brahmanen zijn hoogst waarschijnlijk onhistorisch, al zouden ze wel een geliefd thema worden in de Alexanderroman.⁴³

Ten oosten van Taxila, tussen de Hydaspes (Jhelum) en de Akesines (Jenab) lag het koninkrijk van Poros. In de overlevering wordt hij als een vervaarlijke tegenstander voorgesteld, maar zijn rijkje was klein en tegen de invasiemacht volstrekt niet opgewassen. In plaats van bij voorbaat te capituleren, had hij zijn leger aan de Hydaspes opgesteld, met honderd tot tweehonderd olifanten. De slag die volgde was net als Gaugamela een perfecte militaire operatie – en een bloedbad. De phalanxen waren aan olifanten gewend geraakt en maakten de beesten dol met hun lange pieken; tegen de Macedonische en Iraanse ruiters waren de Indiërs evenmin opgewassen. Alexander had bevolen niemand te sparen. Alleen Poros, een majesteitlijke gestalte op zijn koninklijke olifant, maakte zo'n indruk, dat Alexander, die persoonlijke moed zeer waardeerde, hem genade schonk en hem op zijn verzoek 'als een koning' behandelde. Poros mocht zijn land behouden, gold voortaan als een vriend en kreeg zelfs gebieds-uitbreiding naar het oosten; geliefd bij de Indiërs zal de nobele raja daarmee niet geworden zijn.⁴⁴ Aan beide oevers van de rivier verrezen nieuwe steden: Boukephala, genoemd naar Alexanders paard dat daar bezweken was, op de westoever (nu Jalalpur) en Nikaia, stad van de Overwinning, aan de overkant. Krateros werd er achtergelaten, belast met de bouw van een vloot om het leger later over de Hydaspes en de Indus naar de oceaan te vervoeren. Want Alexander had begrepen dat de Indus in de oceaan uitmondde en niet, zoals eerder aangenomen, overging in de Nijl.

Voorlopig trok Alexander zelf nog verder, over de Akesines naar de Hydraotes (Ravi) en door tot aan de Hyphasis (Beas). Maar intussen was de moesson in de zomer van 326 v.C. begonnen. Het gebied waar de troepen doorheen trokken bood nauwelijks tegenstand. Tussen de bewoonde streken lagen grote stukken jungle. De onophoudelijke regen was voor de invallers een nieuw en demoraliserend verschijnsel. Wapens, kleding en voedsel roestten en rotten weg. Daarbij kwamen dan nog de slangen tegen wier beet geen geneesmiddel bestond. Hoelang zou het nog moeten duren? Alexander had zijn troepen al te vaak voorgehouden dat het einde spoedig in zicht was. Bij het naderen van de Hyphasis doken geruchten op over nog weer een ander Indisch rijk in het oosten, dat alle andere in kracht zou overtreffen met duizenden krijgsolifanten en tienduizenden ruiters. Het moet om het rijk van de Nanda's rond Pataliputra (Patna) aan de Ganges gegaan zijn.⁴⁵ Voor de Macedonische veteranen was het genoeg. Koinos vertolkte hun stemming bij de koning, die vervolgens drie dagen mokkend in zijn tent bleef, alweer als zijn voorbeeld Achilles. Maar ditmaal werkte het heroïsche rollenspel niet. Voor het eerst keerden de gewone soldaten zich tegen hun aanvoerder. Onder verwijzing naar offers die ongunstig heetten voor een verdere tocht kondigde Alexander de terugkeer aan. Koinos, wel zeer toevallig, stierf na enkele dagen. Altaren werden opgericht aan deze grens van het rijk, zoals eerder aan de Jaxartes, misschien

om aan te geven dat oolcheerde terug naar de H kon Alexander alsnog de Tegen het einde van 32 Akesines en daarna de Hypaspistai en de boog nes op de oevers. De b gedeeltelijke ontbossing vloot, Onesikritos stuurde schouwspel zingend en c men van de Malliërs en brahmanen. Het werd in inname van een stad wer door zijn long. Slachtinge verder liet de tocht over wege werd Krateros met gestuurd. Zeven maande Haiderabad). Veel bewon bereikt, een nieuwe ervar schillen niet gewend ware meer aan de horizon zag offers aan Poseidon kon r Macedonisch-Griekse gar troepen uit eigen bewegi op de verovering. De toc (Makran) was een logisti coördinatie met de vloot, uitliep. Vermoedelijk was l den te overtreffen, ditmaal De verliezen moeten zeer ook vrouwen en kindere Alexander, intussen heren chos zich bij hem voegde Het rijksbestuur en zijn c vervolgens Alexanders aan danten, Perzen zowel als l Daarna was het tijd voor plichtigheid plaats die het waarbij Alexander met de de jongste van Artaxerxes Darius en ongeveer tacht vrouwen trouwden. Tegeli seerd en ontving iedereen

43 Bosworth, a.w. (zie: n. 42) 2-3 en passim.

44 Voor de campagne tegen Poros: Bosworth, a.w. (zie: n. 42) 5-21; Ashley, a.w. (zie: n. 4) 318-329.

45 Over de vraag of Alexander en zijn staf aan de Hyphasis van het bestaan van de Ganges op de hoogte kwamen (zeer waarschijnlijk wel), vgl. Bosworth, a.w. (zie: n. 42) 186-201.

46 Bosworth 1988, 132-134; E.

47 Voor de Indische campagne.

48 Bosworth, a.w. (zie: n. 42) 16 118 probeert de ondernem

om aan te geven dat ook hier een verdere verovering geen zin had, en het leger marcheerde terug naar de Hydaspes en de vloot die daar in aanbouw was. Met die laatste kon Alexander alsnog de oceaan en 'de rand van Azië' bereiken.⁴⁶ Tegen het einde van 326 v.C. begon de tocht naar het zuiden, over de Hydaspes, de Akesines en daarna de Indus. Zo'n 8000 man, de *Hetairoi* met al hun paarden, de *Hypaspistai* en de boogschutters, waren ingescheept, de rest volgde in twee colonnes op de oevers. De bouw van honderden schepen was een grootse prestatie, met gedeeltelijke ontbossing van de Punjab als gevolg. Nearchos voerde het bevel over de vloot, Onesikritos stuurde Alexanders schip. Talrijke Indiërs begeleidden het ongewone schouwspel zingend en dansend langs de rivier. Niet ver van de Indus boden de stammen van de Malliërs en Oxydraken onverwacht fel verzet, aangemoedigd door hun brahmanen. Het werd in het voorjaar van 325 v.C. weer een bloedige campagne. Bij de inname van een stad werd Alexander zelf levensgevaarlijk gewond door een pijlschot door zijn long. Slachtingen onder de Indiërs moesten de dorst naar wraak lessen.⁴⁷ Ook verder liet de tocht over de Indus een spoor van dood en verwoesting achter. Halverwege werd Krateros met een deel van het leger en de tros over land al naar het westen gestuurd. Zeven maanden na hun vertrek bereikten de schepen Pattala (niet ver van Haiderabad). Veel bewoners waren al bij voorbaat gevlucht. Eindelijk was de oceaan bereikt, een nieuwe ervaring voor Grieken en Macedoniërs die de grote getijdenverschillen niet gewend waren. Alexander voer met enkele schepen uit totdat hij geen land meer aan de horizon zag en meende de rand van Azië bereikt te hebben. Na gepaste offers aan Poseidon kon men nog in 325 aan de tocht naar het westen beginnen. Macedonisch-Griekse garnizoenen bleven achter. Vlak na Alexanders dood zouden die troepen uit eigen beweging terugkeren of weggevaagd worden in de Indische reactie op de verovering. De tocht van Alexander over land door de woestijn van Gedrosië (Makran) was een logistieke verschrikking, in feite zijn enige 'nederlaag', omdat de coördinatie met de vloot, die onder Nearchos naar het westen voer, op een mislukking uitliep. Vermoedelijk was het, zoals vaker, Alexanders wens om legendarische voorbeelden te overtreffen, ditmaal Semiramis en Cyrus, die hem tot het avontuur gebracht had. De verliezen moeten zeer hoog geweest zijn, maar vooral onder de non-combattanten, ook vrouwen en kinderen, die het leger vergezelden.⁴⁸ Na twee maanden bereikte Alexander, intussen herenigd met Krateros, de streek rond Hormuz, waar ook Nearchos zich bij hem voegde met het bericht dat de vloot behouden was. Het rijksbestuur en zijn eigen machtspositie na een afwezigheid van vijf jaar eisten vervolgens Alexanders aandacht op. Executies van verscheidene satrapen en commandanten, Perzen zowel als Macedoniërs, wegens wanbeleid of insubordinatie volgden. Daarna was het tijd voor verzoening: in het voorjaar van 324 v.C. vond in Susa een plechtigheid plaats die het nieuwe rijk moest symboliseren: een massaal huwelijksfeest, waarbij Alexander met de oudste dochter van Darius III en vermoedelijk ook met de jongste van Artaxerxes III, zijn vriend Hephaistion met een jongere dochter van Darius en ongeveer tachtig andere Macedoniërs en Grieken met adellijke Perzische vrouwen trouwden. Tegelijk werd het concubinaat van duizenden soldaten gelegaliseerd en ontving iedereen van de koning een bruidschat. 'Versmelting' van volkeren

⁴⁶ Bosworth 1988, 132-134; E. Badian in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 73-74.

⁴⁷ Voor de Indische campagne zie met name Bosworth, a.w. (zie: n. 42) 133-165.

⁴⁸ Bosworth, a.w. (zie: n. 42) 166-185 voor deze veel bediscussieerde tocht; Engels, a.w. (zie: n. 13) 112-118 probeert de onderneming, onder verwijzing naar logistieke factoren, rationeel te verklaren.

of een teken van universele broederschap hoeft men hier niet in te zien; hooguit een zeker rapprochement, zoals Alexander ook enkele Perzische instellingen had overgenomen. Europa huwde Azië, nu het veroverd was. Daarbij bleef Europa superieur, want het waren alleen vrouwen die Azië vertegenwoordigden. Zelfs dit ging de entourage van de koning overigens nog te ver, want onmiddellijk na zijn dood werden door de maarschalken, op één na, alle Aziatische vrouwen weer verstoten.⁴⁹

Vanuit Susa beval Alexander aan de steden in Griekenland dat zij hun talrijke ballingen in één gebaar van amnestie dienden terug te nemen, ongeacht de praktische problemen die dat teweeg zou brengen. Op zichzelf was dit een niet onbegrijpelijke maatregel, omdat duizenden politieke ballingen een bron van onrust en een bedreiging voor vele stadstaten betekenden. Maar de autocratische verordening toonde hoe Alexander zijn rol als 'leider' (*hēgemôn*) van de Grieken zag: niet anders dan als absoluut monarch. Zijn vergoddelijking als Zoon van Zeus en als God op grond van eigen bovenmenselijke kwaliteiten had hij in dezelfde tijd de stadstaten formeel opgedrongen en overal schikten die laatste zich daarin – 'als Alexander een god wil zijn, laat hem dan een god zijn', zou een Spartaan verklaard hebben. Aan spotters ontbrak het niet, maar officieel werd de cultus van de levende wereldheerser overal geaccepteerd.⁵⁰

De aankomst in Susa van 30 000 man uit Oost-Iran, die sinds 328 v.C. gerecruteerd en op Macedonische wijze bewapend en getraind waren, moest wel argwaan wekken bij de veteranen die meenden door hen vervangen te zullen worden. De aanwezigheid van Iraanse ruiters onder de *Hetairoi* en van Perzische edelen in de vriendenkring van de koning droeg aan die ontevredenheid bij. Tot een uitbarsting kwam het in Opis in Mesopotamië in de zomer van 324 v.C., toen Alexander de oudgedienden en invaliden naar huis wilde sturen, maar van het verzamelde leger te horen kreeg dat dan iedereen wel terug wilde gaan en dat hij voortaan alleen met zijn vader Zeus-Ammon maar verder moest trekken. Dit was muiterij, de ernstigste die Alexander beleefde. Zijn reactie bestond uit de onmiddellijke executie van een paar man en vervolgens uit het formele ontslag van het hele leger. Alexander trok zich weer voor drie dagen terug en begon officieel een alleen uit Perzen bestaand leger te formeren met de namen van Macedonische eenheden. De Macedonische troepen smeekten om verzoening en de koning liet zich onder tranen vermurwen. Opnieuw had 'de beste der Achaeërs' de magie van zijn 'heroïsch' leiderschap uitgebuit en de Macedoniërs naar zijn hand gezet.⁵¹ Hun legerorganisatie werd hersteld en een groot verzoeningsmaal gehouden voor 9000 personen. Alexander lag aan in het midden, met naast hem Macedoniërs, daarna Perzen, vervolgens vertegenwoordigers van andere volken; Griekse en Perzische priesters brachten het plengoffer, waarna Alexander in een gebed de wens uitsprak naar eendracht en eensgezindheid onder Macedoniërs en Perzen in het nieuwe rijk. Het was, zoals de massabruiloft van Susa, een politiek statement van de veroveraar dat de fase van verovering voorbij was en dat Perzische edelen en soldaten naast Macedoniërs onder hem het rijk konden dienen. Voor een levensvatbare heerschappij was dit inderdaad noodzakelijk en dat Alexander het inzag getuigt van politieke intel-

ligentie maar misschien ook van lang zo ver niet – na Alexander weer naar huis gestuurd worden. Vanuit Opis leidde Krateros op de oude Antipatros als stadhouder werd Antipatros zelf bij Alexander bië zou omzeild en veroverd in het westen. Maar eerst trok gelen afgekondigd en de plan vermoedelijk als gevolg van de dood van zijn Patroklos was. Het lijk werd naar Babylon gevoerd tegen volken in het Zagen, als dodenoffers voor Hephaëstus waanzinnig huisgehouden onder

6. LAATSTE PLANNEN, DO

In de winter van 323 v.C. bereid in Mesopotamië. Het leek alsof ser erkende. Praktisch zeker was later niet graag aan herinnerd als naar een heiligdom de wereld. De Arabische expeditie was intuïtief de Perzische Golf en de Rode Zee en kostbare brandstapel voor dat de heilige vuren in Iran tijd ongunstig teken opgevat, omdat leek de lucht van Babylon wel ongunstige orakels en voortekenen. Na een drinkgelag voor Nearchus werd Alexander door pijn overtuigd moest de koning overal heen getroepen in Babylon eisten toegelangs het bed. Vergeefs zochten de avond van 10 juni 323 v.C. stierf hij aan Perdikkas gegeven, niet geregeld. Zijn zwakzinnige broer soldaten als Philippos III tot koning van een kind en de maarschalke de veroveraar stierf zal wel altijd al spoedig op, maar lijken, als he

49 Bosworth, a.w. (zie: n. 13) 156-157; M. Flower in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 121-123; E.A. Fredricksmeyer ibid. 159.

50 De vergoddelijking van Alexander is een uitvoerig behandeld thema; zie recentelijk Bosworth, a.w. (zie: n. 42) 98-132 en E.A. Fredricksmeyer in Roisman, a.w. (zie: n. 1) 274-278.

51 E.D. Carney in Bosworth-Baynham, a.w. (zie: n. 1) 282-284.

52 Het verzoeningsfeest in Opis was voer Great van 1948 het bewijs van Alexander achterhaalde voorstelling; vgl. Bosworth.

53 Voor Alexanders laatste jaar zie Bosworth.

ligentie maar misschien ook van naïviteit. Want zijn Macedonische omgeving was nog lang zo ver niet – na Alexanders dood zouden de Iraanse troepen ook onmiddellijk weer naar huis gestuurd worden.⁵²

Vanuit Opis leidde Krateros ongeveer 11000 man terug naar Europa met de opdracht de oude Antipatros als stadhouder te vervangen; met verse troepen uit het vaderland werd Antipatros zelf bij Alexander ontboden. Want nieuwe plannen kregen vorm: Arabië zou omzeild en veroverd moeten worden en daarna lokten Carthago en de landen in het westen. Maar eerst trok Alexander naar Ekbatana, waar allerlei bestuursmaatregelen afgekondigd en de plannen verder uitgewerkt werden. Hier stierf Hephaistion, vermoedelijk als gevolg van onmatig alcoholgebruik. Het verdriet van Alexander om de dood van zijn Patroklos was uitzinnig. Hij knipte zijn haar af en vastte dagen lang. Het lijk werd naar Babylon overgebracht, waarna Alexander zes weken campagne voerde tegen volken in het Zagrosgebergte, vooral om ze massaal te kunnen ombrengen, als dodenoffers voor Hephaistion, zoals hij het noemde. Had ook Achilles niet waanzinnig huisgehouden onder de Trojanen, toen zijn vriend gesneuveld was?

6. LAATSTE PLANNEN, DOOD EN BEOORDELING

In de winter van 323 v.C. bereikten gezanten uit Carthago, Italië en Spanje Alexander in Mesopotamië. Het leek alsof men overal de veroveraar bij voorbaat als wereldheerser erkende. Praktisch zeker waren er ook Romeinse gezanten bij, al wilde Rome daar later niet graag aan herinnerd worden. Gezanten uit Griekenland kwamen bekranst als naar een heiligdom de wereldheerser cultische verering aanbieden. De vloot voor de Arabische expeditie was intussen in gereedheid gebracht. Verkenningstochten over de Perzische Golf en de Rode Zee hadden al plaats. In Babylon werd de reusachtige en kostbare brandstapel voor Hephaistion opgericht, waarbij Alexander bevel gaf dat de heilige vuren in Iran tijdelijk gedoofd moesten worden – door de Perzen als ongunstig teken opgevat, omdat niet de koning zelf gestorven was. Komend onheil leek de lucht van Babylon wel te vergiften; de Chaldeeuse priesters vermeldten ongunstige orakels en voortekenen.⁵³

Na een drinkgelag voor Nearchos, en een ander bij de Thessaliër Medios, op 29 mei, werd Alexander door pijn overmand. De dag daarop sloeg de koorts toe en spoedig moest de koning overal heen gedragen worden. Geruchten verspreidden zich en de troepen in Babylon eisten toegang tot hun vorst: in lange rijen liepen zij zwijgend langs het bed. Vergeefs zochten de maarschalken raad in een naburige tempel. Op de avond van 10 juni 323 v.C. stierf Alexander, nog net geen 33 jaar oud. Zijn zegelring had hij aan Perdikkas gegeven, maar voor het overige was er niets voor de opvolging geregeld. Zijn zwakzinnige broer Arrhidaios werd op aandringen van de gewone soldaten als Philippos III tot koning uitgeroepen, maar Roxane was in verwachting van een kind en de maarschalken besloten ook die geboorte af te wachten. Waaraan de veroveraar stierf zal wel altijd onbekend blijven. Geruchten over gifmoord doken al spoedig op, maar lijken, als het verslag van zijn sterfbed betrouwbaar is, onwaar-

⁵² Het verzoeningsfeest in Opis was voor Plutarchus en na hem voor W.W. Tarn in diens *Alexander the Great* van 1948 het bewijs van Alexanders streven naar een 'eenheid van het mensdom' – een volstrekt achterhaalde voorstelling; vgl. Bosworth, a.w. (zie: n. 13) 159-161.

⁵³ Voor Alexanders laatste jaar zie Bosworth, a.w. (zie: n. 13) 158-173.

schijnlijk. De ontberingen van de laatste jaren, het constante, onmatige drankverbruik hadden hem gesloopt; een fatale koorts deed de rest.⁵⁴

Nu de god gestorven was ontbrandde onder de Opvolgers de strijd: om het stoffelijk overschot van de veroveraar zelf – na twee jaar door Ptolemaios naar Memphis ontvoerd en later in Alexandrië bijgezet; om zijn vrouw en kinderen: Roxane, Herakles, Alexandros IV – binnen enkele jaren uit de weggeruimd door Kassandros van Macedonië, de zoon van Antipatros; bovenal om het uitgestrekte rijk, dat in rivaliserende koninkrijken uiteen zou vallen. En dat rijk had nog zoveel groter kunnen zijn, als Alexander zijn plannen had uitgevoerd. Daartoe behoorde de verovering van het Middellandse Zeegebied in het westen.⁵⁵ Er hoeft niet aan getwijfeld te worden dat Alexander bij leven in zijn opzet zou zijn geslaagd: tegen hem en zijn buitengewoon ervaren troepenmacht bestond in Eurazië nergens een tegenwicht – misschien met uitzondering van China. Maar het liep anders – dus wat heeft Alexander werkelijk 'bereikt'?

In Griekenland was definitief een einde aan het tijdperk van de onafhankelijke stadstaten gekomen, kleine oplevingen in volgende jaren ten spijt. Klein-Azië werd in toenemende mate gehelleniseerd; Egypte beleefde een keerpunt in zijn geschiedenis: met Alexander brak voor eeuwen de heerschappij van vreemde machthebbers aan, maar Alexandrië bloeide op tot ongekende hoogte. In heel Voor-Azië, en met name in Syrië spreidde zich een hellenistische elitecultuur uit, parallel, maar niet altijd identiek, aan een nieuwe bovenlaag van Grieks-Macedonische oorsprong. Daarin konden niet-Grieken worden opgenomen: de hellenistische cultuur kon verworven worden en hoefde niet op geboorterecht te berusten. Maar het rijk in Azië bleek op den duur niet houdbaar; in dat opzicht was het succes van de Grote Expeditie voos. Iran schudde grotendeels de vreemde heerschappij al in de derde eeuw v.C. weer af met de vestiging van het rijk van de Parthen; in India volgde binnen een paar jaar na Alexanders dood de reactie in de vorm van het Mauryarijk, een rijksvorming die zonder de prikkel van de vreemde invasie er waarschijnlijk niet mogelijk was geweest. Handelswegen, grotendeels al bestaande routes, werden sinds Alexander intensiever benut en een netwerk van verbindingen spon de Middellandse Zee aaneen met grote delen van Eurazië. Tegelijk zorgde een ongekende inflatie – gevolg van de aanmunting van de Perzische schatten – samen met de wisselvalligheden van oorlog en politiek in de hellenistische wereld voor een kloof tussen arm en rijk, geaccentueerd door ongekende aantallen slaven, die de sociale verhoudingen een andere dimensie gaven. Met Philippos en voor iedereen zichtbaar met Alexander was de absolute monarchie tot stand gekomen, een vorm van heerschappij waarbij de vorst recht en wet in zijn persoon belichaamde, een persoon die naar Griekse begrippen dan ook als goddelijk moest worden opgevat. De heersercultus zou het kenmerk van de hellenistische monarchieën blijven en overgaan op de sacrale persoon van de Romeinse keizer.

In de verbeelding werkte Alexanders expeditie eeuwenlang door en versterkte ze het 'oriëntalisme' van de Griekse en later de Romeinse wereld, speciaal in de beelden van 'verwekelijkt' oosterse vorsten en van de wonderen en wijsheden van India. Religieuze ideeën uit Egypte en Voor-Azië vonden hun weg naar het westen. Een religieuze

reactie op de vreemde verovering, waarbinnen de apocalyptische toename – als het rijk van ijzer zou voortleven. In het algemeen groter wereld sterk, geografisch en etnisch of Alexander in eigen persoon de leverde, is dubieus: de veroveraar. Voor een idealistische benadering lopig voorbij. Een militair genie optreden niet worden genegeerd emotioneel en soms zelfs ridder vrouwen, van Poros en enkele a gemakkelijk met beestachtigheid macht. Seks speelde voor hem v zijn milieu, ook zijn vader, was l vrouwen (Barsine, Roxane) als vervulden in dat opzicht zijn v begrippen beoefende hij hierin gold niet voor de drank, maar anderen willen overtreffen, de presteren dan Herakles of Achille trekken – men kan het megalomani man in al zijn grootheidsverlangen de Makran is misschien de enige. Dat hij als De Grote de geschied zijn optreden, al weten we niet e

Dr H.W. Singor is werkzaam aan
Oude Geschiedenis.

SUMMARY

The new image of Alexander

Alexander's relatively short reign. His father Philip had created a Macedonian empire, a century afterwards without an end to the plan of conquest in the East. Alexander's success was brilliant, but with unheard-of success. Brilliant, but a sometimes over-suspicious scholar counted – and these in the highest degree – has tended to stress the darker sides that followed in his path. This is not in history: the age of hellenism. But so many had to pay for all the real

54 Vgl. voor Alexanders dood o.a. J.M. O'Brien, *Alexander the Great. The invisible enemy* (Londen 1992) 223-228.

55 Laatst gepland van Alexander: Bosworth, a.w. 1988 (zie: n. 1) 185-211.

56 De rol van alcohol in Alexanders leven

reactie op de vreemde verovering had ook, vertraagd, plaats in Iran en in het jodendom, waarbinnen de apocalyptische tendens vanaf de tweede eeuw v.C. in betekenis toenam – als het rijk van ijzer zou Alexanders heerschappij in de visioenen van Daniël voortleven. In het algemeen groeide de wetenschappelijke kennis in de hellenistische wereld sterk, geografisch en etnografisch, astronomisch, zoölogisch, botanisch. Maar of Alexander in eigen persoon die kennis gestimuleerd heeft, zoals wel wordt overgeleverd, is dubieus: de veroveraar was geen geleerde.

Voor een idealistische benadering van de persoon van Alexander lijkt de tijd voorlopig voorbij. Een militair genie mag men hem noemen, mits de effecten van zijn optreden niet worden genegeerd. Meedogenloos was Alexander zeker, maar ook emotioneel en soms zelfs ridderlijk. Zijn behandeling van de Perzische koninklijke vrouwen, van Poros en enkele anderen wijst daarop – maar zijn ridderlijkheid kon gemakkelijk met beestachtigheid worden afgewisseld. Alexander was vóór alles uit op macht. Seks speelde voor hem vermoedelijk een ondergeschikte rol. Als zovelen uit zijn milieu, ook zijn vader, was hij in moderne termen biseksueel te noemen: zowel vrouwen (Barsine, Roxane) als mannen (Hephaistion, de Perzische eunuch Bagoas) vervulden in dat opzicht zijn waarschijnlijk bescheiden behoeften. Naar Griekse begrippen beoefende hij hierin de deugd van de 'zelfbeheersing' in hoge mate. Dat gold niet voor de drank, maar ook daarin was hij een Macedoniër.⁵⁶ Steeds maar anderen willen overtreffen, de wereld van de epische heroën 'naleven', meer nog presteren dan Herakles of Achilles en in het voetspoor van Dionysos door de wereld trekken – men kan het megalomanie noemen, maar mag daarbij bedenken dat deze man in al zijn grootheidverlangen bijna nooit gefaald heeft: de desastreuze tocht door de Makran is misschien de enige uitzondering, naast zijn ommekeer aan de Hyphasis. Dat hij als De Grote de geschiedenis inging is dan ook passend voor zijn persoon en zijn optreden, al weten we niet eens wanneer die bijnaam opgekomen is.

Dr H.W. Singor is werkzaam aan de opleiding Geschiedenis van de Universiteit Leiden, sectie Oude Geschiedenis.

SUMMARY

The new image of Alexander the Great

Alexander's relatively short reign (336–323 B.C.) marked a watershed in history. His father Philip had created a Macedonian war machine that was in his days and for about a century afterwards without an equal in Western Eurasia. Philip too had conceived the plan of conquest in the East. After his murder it was his son who carried it out with unheard-of success. Brilliant Alexander certainly was, but also ruthless and cruel, a sometimes over-suspicious schemer and a man for whom only power and honor counted – and these in the highest degree possible. In recent years modern scholarship has tended to stress the darker sides of the conqueror and the slaughter and destruction that followed in his path. This is not to deny that his achievements opened a new era in history: the age of hellenism. But nowadays we can no longer ignore the price that so many had to pay for all the real or imagined brilliance of his conquests.

⁵⁶ De rol van alcohol in Alexanders leven is het centrale thema in J.M. O'Brien, a.w. (zie: n. 54).